

על שיחות הקדש של כ"ק אדמו"ר שליט"א

כל התורה — שלמות אחת. על כך עמדו גדולי המחשבה בישראל, ורבים מהם ניסו לפי דרכם להמחיש כלל זה, מי על פי הפשט, מי על פי הרמז, מי על פי הדרוש ומי על פי הסוד.

ברם, זכה דורנו לתופעה של גילוי שלא היתה דורות כבירים, אלא שדורנו העני עדיין לא עמד עליה, „אין בעל הנס מכיר בניסו“. תופעה זו מתבטאת במציאת תוכנה הפנימי של תורתנו הק' תוך שי לוב ואיחוד הפשט, הרמז, הדרוש והסוד — כאחד.

מי שזוכה להתבסס משיחותיו הק' של כ"ק אדמו"ר שליט"א רואה את האחידות של כל חלקי התורה, ואת אחדות הפרטים שבכל חלק, איך שכולם יחד משתלבים לתורת חיים — מורת דרכו של אדם ומרוממתו על כל המעשים.

החל מראשית שנת תשכ"ה נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א להקדיש בשיחותיו עיון מיוחד לקטע או מספר קטעים מפירוש רש"י על התורה, ולמצוא בהם את פשוטו של מקרא, תוך מציאת דיוק כל מלה בדברי רש"י ז"ל.

להסברת דרך זו יוקדש (בגליון הבא אי"ה) מאמר „יינה של תורה“ (נדפס ב„די אידישע היים“). בגליון זה ניתן קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א על פירושו של רש"י לפסוק אחד בפ' משפטים (כאן ניתן הקטע הראשון בלבד, והשלמתו תבוא אי"ה בהזדמנות אחרת) — לשם הדגמת דרכו של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

יהי רצון שנזכה בקרוב להופעת שיחותיו של כ"ק אדמו"ר שליט"א על פירש"י (תשכ"ה—תשכ"ז) לאור הדפוס, ויהי לכל בני ישראל אור במושבותם!

בקשר עם היום הבהיר, העשירי בשבט, יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, ויום עלותו על כס הנשיאות של כ"ק אדמו"ר שליט"א, מתפרסמים בגליונו מחדש קטעי תיאורים של התועדויות של כ"ק אדמו"ר שליט"א בשנים הראשונות שפורסמו בעתונות בשעתם: על התועדות י' שבט תשי"ג, מפרי עטו של הרב חיים רבינוביץ (בעל „דעת סופרים“), ועל התועדות י' שבט תשט"ו, מפרי עטו של הסופר החסידי ר' אוריאל צימר ז"ל.

ה מ ע ר כ ת

שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א

פ' משפטים תשכ"ו (תרגום חפשי)

כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו. (שמות כג ה).

מפרש רש"י:

(לכאורה מוסבר כבר הכל, אבל רש"י חוזר כאן שוב למלה „כי“ ואומר:)

כיולח צו: „כי תאמר בלבבך רבים כגוים האלה ממני וגו'“ (דברים ז, ח) שמא תאמר כן, בתמי — לא תירא מהם. ומדרשו כך דרשו רבותינו: „כי תראה — וחדלת“ פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר; הא כיצד? — זקן וחינו לפי כבודו או צממת עובד כוכבים ומשאוי של ישראל — וחדלת (מכילתא).

(כאן חוזר רש"י שוב למלים „עזב תעזב עמו“ ומפרש:)

לפרק המשא מלמשקל ליה מליטול משאו ממנו. (לרש"י היתה גירסא אחרת מהמובא בתרגום אונקלוס שלפנינו — מלמשבק ליה).

כי תראה חמור שונאך רבץ — כרי „כי“ משמש לשון „דלמא“ שהוא מדי לשונות של שמושי „כי“, וכה פתרונו: שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו, וחדלת מעזוב לו — בתמי, עזב תעזוב עמו.

(בפסוק שלפני זה נאמר „כי תפגע שור אויבך“, ושם אין רש"י מפרש כלום, ורק כאן הוא מתעכב על המלה כי, ובאריכות).

עזיבה זו — לשון „עזרה וכן: עזור ועזוב (מלכים א. י"ד), וכן: ויפצו את ירושלים עד החומה (נחמ"ג) — מלחמה עפר לעזוב ולסויע את חוק החומה.

שקיימת חובה לעזור, ואם כך הרי שהי' מקום להש-
תמש בסברא של „וחדלת" בפסוק הקודם :

ברם, בפסוק הקודם מספיק מה שנאמר „השב
תשיבם" בלבד, כי לא יתכן שיעלה במחשבה לחדול
מלהשיב לו, שהרי רבנו הזקן אומר (תניא פי"ב) לגבי
בינוני שכשעולות בו מחשבות זרות הוא דוחה אותן
מיד, והכוונה היא שעליית המחשבה היא רק כדי
שהוא ידחה אותה. מכיון שמדת הבינוני היא „מדת
כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך" (שם פי"ד) הרי כך
הדבר כל אחד, ומשום כך אין אפשרות של קיום
מחשבת „וחדלת מעזוב לו", שכן נאמר : „השב תשי-
בם" וזה בלבד סייג שלא תעלה באדם מחשבה של
„וחדלת" (והעלי' במחשבה היא רק כדי לדחות אותה).

כמו שמוסבר בקשר לנדריים, כשמפיר את הנדר
לכשיחול — שאין הכוונה שאין הנדר חל, כי אם שכל
חלותו היא לגבי ההפרה בלבד. וכך גם בקשר למחשבה
העולה באדם לחדול מלעזור, הרי היא רק כדי שידחה
אותה.

על ידי כך מגיעים ל„מטעמים" לשון רביסן תניא
פי"ז (ד) הבא על ידי „אתכפיא" דוקא, שמדברים חמור-
צים עושים מטעמים, ומשום כך עולה מחשבה כזו
כדי לדחות אותה, ויהיו מכך „מטעמים". לא נאמר
באותו פסוק „וחדלת", מפאת עצם הדבר שנאמר
„השב תשיבם", כאמור. ואף שמדובר ב„אויבך" שה-
תורה קוראת לו אויב, היינו שיש מקום על פי תורה
לשנוא אותו — לא תעלה בו מחשבה של „וחדלת".

מאחר שבפסוק הקודם לא נאמר „וחדלת", לכן
הפירוש של „כ"י" הוא „אם". ברם, את הפסוק „כי
תראה חמור שונאך", שבו נאמר „וחדלת", הכרח
לפרש „כי מלשון שמא", שהרי כיצד אפשר לחדול
מעזור לו בשעה שהתורה אומרת „עזוב תעזוב עמו" ?
דבר זה מכריח את רש"י לפרש „כי מלשון שמא",
והמלה „כ"י" מוסבת על „וחדלת", והפירוש הוא : שמא
תאמר „וחדלת" — אומרת התורה שצריך להיות „עזוב
תעזוב עמו".

משום כך מביא רש"י מיד אחרי זה, ש„וחדלת"
בלשון בתמי' ו„עזוב תעזוב" מלשון עזרה, כי זה
מכריח את רש"י לפרש „כי מלשון שמא". לאחר שאנו
יודעים ש„עזוב תעזוב" הוא מלשון עזרה, הרי שכוונת
הפסוק לומר שצריכים לעזור, ואם כך מדוע נאמר
„וחדלת מעזוב לו" שלא צריכים לעזור ? — דבר זה
מכריח לומר שפירושו של כי הוא מלשון שמא, וזה
מוסב על „וחדלת מעזוב לו", ופירוש הפסוק הוא :
וחדלת מעזוב לו — בתמי'.

— ולא כמו שהמדפיסים טעו וחשבו שמכיון שרש"י
מביא את לשון הכתוב „וחדלת" ו„עזוב תעזוב" מת-
כוון רש"י בכך לפרש מלים אלו, ומשום כך סידרו זאת
בפיסקות נכרדות — אלא כל הדברים מובאים בפיסקה
הראשונה בה עומד רש"י לפרש את המלה „כ"י" ומביא
את המשך הדברים המכריחים אותו לפרש „כי מלשון
שמא" —

(א) כשרש"י מפרש „כי מלשון שמא", הי' עליו ל-
הביא מיד את הדוגמא מספר דברים „כי תאמר ב-
לבבך" ולא להפסיק באמצע בפירוש המלים „וחדלת"
ו„עזוב תעזוב" ?

(ב) רש"י משתמש במדרש רק כשהפירוש הפשוט
אינו מספיק. ולכאורה : מה קשה כאן בפירוש הפשוט
שהכריח את רש"י להזדקק גם לפירוש המדרש ?

(ג) ענינו של רש"י הוא לכל לראש לפרש פשוטו של
מקרא, ולא להביא הלכות. לפי זה, לשם מה הי' על
רש"י להביא את האופנים השונים מתי חדלים לעזור :
„זקן" ו„בהמת נכרי". לכאורה מספיק לומר „לפעמים
אתה חודל" והיו יודעים כבר שהפירוש של „וחדלת"
אינו בלשון בתמי' אלא כפשוטו. הפרטים שרש"י מביא
מיותרים לכאורה !

בספר דברים (כב, א), על הכתוב „לא תראה שור
אחיד וגו' והתעלמת", מביא רש"י את דברי המדרש
שלפעמים אתה מתעלם, ואינו מציון כל פרטים, כי
רש"י מביא רק דברים הנוגעים לפשוטו של מקרא.
ולפי זה קשה עוד יותר, מה מכריח את רש"י כאן
להביא את הפרטים ?

ואף אם נאמר שרש"י רוצה להביא את הפרטים
מאיזה טעם שהוא, לא מובן :

(ד) במכילתא על פסוק זה מביא אופן נוסף מתי
חדלים לעזור, והוא : „כהן והוא בבית הקברות".
בכל הפרשה מביא רש"י פירושים מהמכילתא ומדוע
כאן אינו מביא גם אופן זה המובא במכילתא ?

(ה) אחרי שרש"י מביא את דברי המדרש, הוא
חוזר שוב לפרש את המלים „עזוב תעזוב עמו" ואומר
שהכוונה לפרוק את המשא. לכאורה הי' צריך לפרש
זאת מיד אחרי שמפרש ש„עזוב תעזוב" הוא מלשון
עזרה ?

(ו) רש"י משתמש בפירוש תרגום אונקלוס רק
בשעה שהפירוש הפשוט, פשוטו של מקרא, אינו
מספיק.

לכאורה : מה מוסיף כאן התרגום על הפירוש ה-
פשוט ?

(ז) קטע התרגום מוסב למלים „וחדלת מעזוב לו"
ואילו רש"י מביא את דברי התרגום על המלים „עזוב
תעזוב" ?

כאמור כמה פעמים, מבוססים כל דברי רש"י בחומש
על פשוטו של מקרא.

הסברת הדברים כך :

בפשטות הכתובים לא מובן, מדוע דוקא בפסוק זה
נאמר „וחדלת מעזוב לו", ולא בפסוק הקודם שם נאמר
„כי תפגע שור אויבך" והתורה אומרת „השב תשיבם".
לכאורה הי' מקום לומר גם שם „וחדלת מהשיב" ?
— שני כתובים אלה יש בהם צד השהו, שעל אף
שמדובר אדות „אויבך" ו„שונאך" מחדשת התורה

בדרך כלל פירוש המלה כי הוא מלשון אם. אף שהגמרא (ר"ה ג, א) אומרת ש, "כי" משמש בד' לשונות, הרי זה בדרך הגמרא, ואילו בדרך הפשט איין רגיל לפרש כי מלשון שמה, ורש"י צריך להביא דוגמא, לפירוש, "כי — מלשון, "שמה". מספר דברים, ועד שם אין מקום אחד שיהא בו הפירוש של, "כי" מלשון, "שמה".

משום כך מביא רש"י לאחר מכן שוב את המלים, "עזוב תעזוב עמו" ומפרש אותן, שם הוא בא לפרש מלים אלו לכשעצמן לפי סדר הפסוק.

ברם, עדיין טעונים הדברים הסבר :

אם המלה, "כי" מוסבת על, "וחדלת", היתה היא צריכה לבוא בסמיכות ל, "וחדלת" ולא להפסיק ביניהן במלים, "כי תראה חמור וגו' ?

בספר דברים על הכתוב, "כי תאמר בלבבך רבים הי גוים" — ורש"י מפרש שם מלשון, "שמה" — מובן הדבר, כי אכן המלה, "כי" מוסבת על המלים, "תאמר בלבבך" המובאות בסמיכות, ואילו כאן ישנו הפסק בין המלה, "כי" לבין, "וחדלת" !

זה מכריח את רש"י להביא גם פירוש המדרש ש-פעמים אתה חודל". בהתאם לכך אין הפירוש כי מלשון שמה, אלא כרגיל, וכפי הפירוש בפסוק הקודם, מלשון אם, ולכן אי אפשר להביא את המלה, "כי" בסמיכות למלה, "וחדלת" (אפילו לפי הפירוש הפשוט), כי אז לא היו יכולים לדעת שפעמים אתה חודל. במלים אחרות : לפי הפשט בלבד הי' מקום ש, "כי" תבוא בסמיכות ל, "וחדלת", אך כדי לרמוז גם על דברי המדרש ש, פעמים אתה חודל" אין הן יכור לות להיות בסמיכות.

בהתאם להאמור יוצא, שמה שכתוב, "כי תראה חמור", זהו על דרך הפסוקים שאין להם הכרע (יומא נג, א), כי לפי הפירוש הפשוט מוסבת המלה, "כי" על, "וחדלת" (והיא מלשון שמה) ולפי פירוש המדרש מוסבת המלה, "כי" על, "תראה".

ממה שרש"י מביא את דברי המדרש והדוגמאות של, "זקן ואינו לפי כבודו", "בהמת נכרי ומשאו ישר אל" — יובהר גם מדוע לא נאמר בפסוק הקודם, "וחדלת".

כי, ב, זקן ואינו לפי כבודו", היינו יודעים שהוא חדל גם אם הי' נאמר, "וחדלת" בפסוק הקודם. אך כיון שישנו אופן נוסף בו אתה חודל, דהיינו ב, בהמת נכרי ומשאו של ישראל" אין מקום להביא את הסברא של, "וחדלת" בפסוק הקודם.

רש"י כותב שהתורה ממעטת בהמת נכרי ומשאו של, "ישראל", ודוקא במקרה כזה צריכה התורה לציין שמותר לך לחדול, מכיון שקיימת סברא שכן צריכים לעזור, כי הרי מדובר במשאו של ישראל. הרי שהטעם מדוע על התורה לציין שמותר לך לחדול הוא

בגלל המשא שהוא של ישראל, ודבר זה אינו שייך כלל בפסוק הקודם, שם מדובר אדות שור תועה בלי משא. משום כך מביא רש"י את הפרט של, "בהמת נכרי" כדי לתרץ — בפשוטו של מקרא — מדוע לא נאמר, "וחדלת" בפסוק הקודם.

ממה שרש"י מביא ש, "בהמת נכרי ומשאו של ישראל — אתה חודל", נראה שרש"י סובר בפשוטו של מקרא שצער בעלי חיים אינו מדאורייתא. ישנה דעה (ראה ב"מ לב, ב) שגם בבהמת נכרי (והנושאת משא של נכרי) קיים החיוב של עזוב תעזוב. בעלי דעה זו סוברים שצער בעלי חיים דאורייתא, ובפשטות הם למדים זאת ממה שנאמר, "עזוב תעזוב" (שבת קכח, ב. רש"י ד"ה צער בע"ח), ואילו רש"י, מאחר שהוא סובר שעל בהמת נכרי אינו קיים החיוב של עזוב תעזוב — הרי שהוא גם סובר שבפשוטו של מקרא צער בעלי חיים אינו מדאורייתא.

ויש לומר שרש"י לומד זאת מאותו פסוק : באם צער בעלי חיים הי' מדאורייתא וגם בבהמת נכרי חייבים לעזור, הרי מה שממעטים שלפעמים אתה חודל מוסב רק על זקן ואינו לפי כבודו, ולפי זה הי' צריך להביא את ה, "וחדלת" בפסוק הקודם. מכאן מוכיח רש"י שצער בעלי חיים אינו דאורייתא.

לאחר מכן בא רש"י לפרש מובנן של המלים, "עזוב תעזוב", כי בפשטות לא יודעים במה מתבטאת העזרה, ואפשר לפרש זאת בשני אופנים : א) לעזור לפרוק את המשא. ב) להחזיק את החמור לביתו של בעל הבית (כך באמת הכוונה בפסוק הקודם בו נאמר, "השב תשיבם"). מכיון שבפשוטו של מקרא אין הכרח כיצד לפרש את העזרה, מביא לכן רש"י את התרגום האומר, "מלמשקל ליה" שהחיוב הוא רק לפרוק את המשא ולא יותר.

בהתאם לכך יוסבר גם מה שרש"י אינו מוסיף את המלה, "כתרגומו" — הכוונה שאין פירוש זה לפי פשוטו של מקרא, ואילו כאן מביא רש"י את התרגום בתור הפירוש הפשוט של המלים עזוב תעזוב.

לפי זה יובהר לנו דיוק נוסף בלשון רש"י. על הכתוב, "כי תאמר בלבבך" (בספר דברים) אומר רש"י : "על כרחך : "כי" — לשון דלמא", וכאן הוא אומר סתם, "כי — לשון : דלמא". ידוע הרי שכל מלה ברש"י מדור-ייקת ומובן שגם בכך ישנו דיוק, שהרי כיון שדוחק הוא לפרש, "כי בלשון, "דלמא", ומשום כך אומר רש"י : על כרחך, שהכרח לפרש כך בדוחק, הי', לכאורה, מקום שרש"י יתבטא כך לגבי הפסוק שלנו בו הוא מביא בפעם הראשונה את הענין של, "כי לשון שמה".

ברם, מאחר שישנו כאן פירוש המדרש ש, לפעמים אתה חודל", ובהתאם לכך לא צריכים להדחק ולפרש כי מלשון שמה, יכול לכן רש"י שלא לכתוב, "על כרחך" שכן ישנה אפשרות לפרש את הפסוק כפירוש המדרש — כי מלשון אם.